

Наприклад, фундаментальний принцип ювенального кримінального права Німеччини полягає у виховній ідеї, згідно з якою основною метою кримінально-правових заходів, що застосовуються до неповнолітніх, виступає спеціальна (індивідуальна) превенція. Метою такого виховного впливу є утримання неповнолітніх від вчинення злочину у майбутньому. Так, в цій країні існують курси соціального тренінгу, які забезпечують та надають можливість неповнолітнім на реабілітацію, на переоцінення своєї поведінки в цілому. У Німеччині арешт застосовується як останній виправний засіб тільки в разі недостатності виховних заходів. У Хорватії неповнолітні поділяються на дві групи: молодша неповнолітня особа (14–16 років), а також старша неповнолітня особа (16–18 років не більше). Одним з перших заходів виправлення рекомендаційного або профілактичного характеру є догана з боку суду. Суд попереджає особу про те, що в разі вчинення неповнолітнім злочину знову особа нестиме більш суворе покарання. Таким чином, пенальна система республіки Хорватія передбачає цілу низку виправних заходів, які передбачають гуманістичне поетапне посилення виправних заходів. За КК Польщі існує низка заходів виховного впливу на неповнолітніх, що застосовуються сімейними судами: догана; особливий нагляд за дитиною з боку батьків, участь у тренінгах, відвідування навчальних програм тощо [4, с. 60].

Вікові особливості неповнолітніх, специфіка вчиняємих ними злочинів свідчать про необхідність розробки таких заходів покарання, в яких акценти зміщуються з каральних на виховні та попереджувальні аспекти. Низька ефективність застосування позбавлення волі сприяє уникненню по відношенню до неповнолітніх такого виду покарання [1, с. 23]. Таким чином необхідно погодитись із вченими, які пропонують доповнити норми КК України новими покараннями, які були б розраховані тільки на неповнолітніх злочинців. Можливо доцільно сформулювати окрему систему покарань, схилившись до більш модернізованих та новітніх заходів виховного характеру, які, насамперед, вплинуть на внутрішнє ставлення неповнолітніх до скоєних ними злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богатирьов І. Методологія впровадження кримінальних покарань, альтернативних позбавленню волі. Право України. 2004. № 7. С. 20–23.
2. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: монографія / В. М. Бурдін. К.: Атіка, 2004. 240 с.
3. Дмитришина Т. І. Призначення покарання неповнолітнім: деякі концептуальні положення / Т. І. Дмитришина. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. 2012. Вип. 47. С. 191–193.
4. Казначеева Д. В. Особливості застосування певних видів покарань щодо неповнолітніх за кримінальним законодавством України. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 5. С. 54–61.
5. Стан здійснення судочинства в Україні у 2016 році: статистичний збірник Верховного Суду України. Верховний Суд України: офіц. веб-сайт. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/7864>

А.І.Палюх

кандидат юридичних наук
асистент кафедри кримінального права і процесу,
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

В.М.Луковський

студент групи ПВПР-12
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до статті 129 Конституції України основною засадою судочинства в Україні є забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, виправданому та засудженому є право на захист [1]. У статті 7 Кримінального процесуального кодексу України право на захист віднесено до загальних засад кримінального провадження [3].

Стаття 20 Кримінального процесуального кодексу України розкриває зміст забезпечення права на захист як загальної засади кримінального провадження, зокрема, закріплено право підозрю-

ваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист, яке полягає у наданні йому можливості надавати усні чи письмові пояснення стосовно підозри чи обвинувачення; право збирати і подавати докази; брати особисту участь у кримінальному провадженні; користуватись правовою допомогою захисника; реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК [3].

Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо:

- 1) участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;
- 2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;
- 3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його [3].

Також захисник може бути залучений до кримінального провадження слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, який регулює надання безоплатної правової допомоги [2, с. 214].

Важливою складовою права на захист у кримінальному провадженні є також забезпечення ефективності захисту та створення умов для вільного вибору захисника. Недотримання цих складових права на захист навіть за умови участі захисника у провадженні на різних стадіях може призвести до істотних порушень вимог КПК та скасування судового рішення.

Належна реалізація права на захист у кримінальному провадженні вимагає застосування практики ЄСПЛ, згідно з правовою позицією якого, відображеною, зокрема, у п.262 рішення ЄСПЛ від 21.04.2011 у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», «право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, є однією з основних ознак справедливого судового розгляду» [5].

Також необхідною умовою реалізації права на захист є забезпечення основних його гарантій на усіх стадіях кримінального провадження, оскільки випадки, коли підозрюваному, обвинуваченому під час досудового розслідування не було призначено захисника за умови його обов'язкової участі, ставлять під сумнів питання належності та допустимості доказів, на яких ґрунтується обвинувальний акт прокурора. При цьому призначення захисника у судовому провадженні у таких справах не може саме по собі відновити порушене право на захист [4, с. 75].

Правову позицію ЄСПЛ щодо початкового етапу забезпечення права на захист у кримінальному провадженні викладено, зокрема, в п.63 рішення ЄСПЛ від 9.06.2011 у справі «Лучанінова проти України», де зазначено, що «для здійснення обвинуваченим свого права на захист йому зазвичай повинно бути забезпечено можливість отримати ефективну допомогу захисника із самого початку провадження» (п.52 рішення ЄСПЛ від 27.11.2008 у справі «Сальдуз проти Туреччини» та пп.90—91 рішення ЄСПЛ від 12.06.2008 у справі «Яременко проти України»). За необхідності захисника мають призначати офіційно. Просте призначення національними органами захисника не гарантує ефективну правову допомогу (п.65 рішення ЄСПЛ від 19.12.89 у справі «Камазінські проти Австрії») [5].

Основними причинами залучення захисників за призначенням були відсутність коштів у підозрюваного (обвинуваченого) для оплати необхідної йому правової допомоги; необхідність замінити раніше залученого захисника у зв'язку із його хворобою; встановлення судом обставин, за яких участь захисника у кримінальному провадженні є обов'язковою.

Участь захисника у кримінальному провадженні є головним фактором зменшення можливих маніпуляцій і зловживань слідчих, прокурорів і навіть суду. Захисник знає, як правильно діяти, може оприлюднити інформацію про факт застосування недозволених методів слідства, оскаржувати до суду законність затримання чи безпідставність висунутої підозри, оскаржити відповідні рішення, дії і бездіяльність, подбати про належну фіксацію доказів. Гарантією захисту особи є закріплене у законі правона конфіденційне побачення із захисником до першого отримання від неї інформації у будь-якій формі. Якщо слідчий, прокурор порушили цю вимогу за наявності заяви про необхідність побачення із захисником опитали чи допитали особу без участі захисника, то у процесі судового розгляду будь-яка інформація, здобута у такий спосіб, повинна визнаватися судом недопустимим доказом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білодід П.В. Забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. URL: <https://lgn.vn.court.gov.ua/userfiles/file/0211%20%20Ladyzhin/zabezpprava.pdf> (дата звернення: 28.04.2020)

2. Благута Р.І. Кримінальний процес: підручник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А.Я. Хитри, Р.М. Шехавцова, В.В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч.1. 532 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 28.04.2020 року).
4. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навчальний посібник. – К.: Ваіте, 2014. 280 с.
5. Як забезпечити право на захист? URL: https://zib.com.ua/ua/print/119344-yak_zabezpechiti_pravo_na_zahist_u_kriminalnomu_provadzhenni.html (дата звернення: 28.04.2020)

А.І. Палюх

кандидат юридичних наук
асистент кафедри кримінального права і процесу,
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Ю.Яцкевич

студент групи ПВПР –12
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти
НУ «Львівська політехніка»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ ЛЮДИНИ НА ВІЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ СВОЇХ ПОГЛЯДІВ

Актуальність теми роботи зумовлена недосконалістю правового регулювання питання щодо захисту прав людини на вільне вираження своїх поглядів, зокрема в контексті порушень свободи слова та діяльності журналістів, а також захисту громадян за подачу пропозицій, заяв, скарг або за критику, що є вкрай важливим з урахуванням реалій сьогодення.

Так, спираючись на практику Європейського Суду з прав людини, треба зазначити, що Суд уже розглянув значну кількість справ проти України, зокрема і щодо захисту свободи вираження поглядів.

У результаті правоінтерпретаційної діяльності Суд сформулював низку принципів тлумачення положень Конвенції. Стосовно свободи вираження поглядів ці принципи Судом конкретизовані у справі «Ляшко проти України» («Lyashko v. Ukraine») від 10 серпня 2006 р. Розглянемо їх:

1. Свобода вираження поглядів становить одну із фундаментальних основ демократичного суспільства та одну з основних передумов для його розвитку, а також для самореалізації кожного індивіда.

2. Преса відіграє суттєву роль у демократичному суспільстві. Її обов'язком є повідомляти – у спосіб, що не суперечить її зобов'язанням та відповідальності – інформацію та ідеї стосовно усіх предметів публічного інтересу, включаючи й ті, що стосуються судової гілки влади. При цьому не лише преса має завдання повідомляти таку інформацію та ідеї, але і громадськість має право отримувати їх. Інакше преса не могла б виконувати свою життєво важливу роль «вартового пса» у демократичному суспільстві [1, с. 107–108].

Прийняття кримінального кодексу України у 2001 р. ознаменувало зміну в підходах кримінально-правового забезпечення охорони свободи слова та професійної діяльності журналістів. Стаття 171 КК України передбачає відповідальність за умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків. Водночас, як слушно зауважує В. І. Павликівський, існуюча норма про перешкоджання професійній діяльності журналістів має здебільшого декларативний, ніж правозастосовний характер, у зв'язку з чим виникає необхідність розробки пропозицій з їх удосконалення та імплементації у чинне законодавство [2, с. 208–220].

Важливим і доречним видається зазначити, що В. І. Павликівський запропонував авторські редакції статей, які безпосередньо передбачають кримінальну відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, а також тих, які пропонуються до прийняття в КК